

Mercè Rodoreda — Joan Sales

Cartes completes
(1960-1983)

A cura de Montserrat Casals

CLUB EDITOR
BARCELONA

Aquesta obra s'ha publicat amb l'ajut
de la Institució de les Lletres Catalanes.

© Hereus de Mercè Rodoreda i de Joan Sales
(per a les cartes)

© Montserrat Casals i Couturier
(per al pròleg, les presentacions i les notes)

1ª edició: novembre del 2008

1ª reimpressió: desembre del 2008

© d'aquesta edició: Club Editor 1984, S.A.
Carrer Pujades, 74-80 — 08005 Barcelona

ISBN: 978-84-7329-131-6

Dipòsit legal: B-47.108-2008

Fotocomposició: agp-disseny.net
Imprès a Romanyà Valls, Capellades

Tots els drets reservats.
Prohibida tota forma de còpia.

1960-1961

Voregen la cinquantena, aquella edat en què, en paraules de Flaubert, la força del cor es barreja amb l'experiència de la vida. Rodoreda deixa enrere provatures. Dins l'intens debat literari dels anys cinquanta, ha escollit: del *nouveau roman* li interessien les idees però no gens les creacions literàries. Ell, ficat de ple en el terreny de la traducció, també ha seleccionat els seus autors de referència: de Dostoievski a Mauriac, passant per Kazantzaki. Tots dos viuen amb una rara intensitat els «tropicalismes» del que ha estat anomenat en literatura l'era de la sospita i de la desconfiança. Tots dos viuen també amb força escepticisme la història del seu temps present, marcat pels espectaculars canvis de la dècada que comença. Pensen que no hi poden fer gran cosa. I escriuen.

A Catalunya és un moment de decepció. La liberalització econòmica que ha suposat el Pla d'Estabilització del 1959, i que tanca oficialment vint anys d'autarquia, no s'acompanya de les modificacions socials i democràtiques necessàries i esperades. Al contrari, en un primer moment la contracció econòmica ha estat evident. Amb tot, de la mateixa manera que industrials i financers procuren aprofitar les clivelles que obren el país al mercat internacional, també els polítics i intel·lectuals demòcrates volen creure que la dictadura pot permetre una certa avançada en l'adquisició de drets d'expressió. En aquest sentit, els anys 1960 i 1961 queden com un moment de gir i de protestes sonades.

En primer lloc, la que afecta el diari *La Vanguardia Española*. El seu director, Luis de Galinsoga, nomenat des del *gobierno central* just acabada la Guerra Civil, havia afirmat que *todos los catalanes son una mierda*. Mogut pel grup clandestí Cristians Catalans (del qual Joan Sales era membre), s'organitza un boicot de subscriptors i sobretot d'anunciants que obliga els comtes de Godó a demanar-li la dimissió. Galinsoga va ser substituït per Manuel Aznar, avi de l'expresident José Maria Aznar.

Poc després, el maig del 1960, es produeixen els Fets del Palau. Amb la intenció de demostrar que volia ser «generós» amb la Barcelona de l'alcalde José María de Porcioles, el general Franco viatjava a Catalunya acompanyat d'alguns dels seus ministres més destacats. Havien de participar en els actes d'homenatge pel centenari de Joan Maragall, sobretot un concert, al Palau de la Música, on l'Orfeó Català havia d'entonar *El cant de la Senyera*. La visita del dictador havia despertat un insòlit interès fins més enllà dels Pirineus. Rodoreda i Obiols havien llegit al diari *Le Monde* que Franco aprofitaria l'ocasió per inaugurar una càtedra de català a la Universitat de Barcelona: «Potser a la llarga ens en sortirem», confiaven. I es van equivocar: l'esdeveniment va acabar amb detencions, tortures i judicis.

Tot i així, llarg i sinuós, el procés de canvi és irreversible. El juliol del 1961, un grup d'empresaris catalanistes decideix constituir Òmnium Cultural. El *gobierno civil* els tancarà la seu dos anys més tard, però Òmnium no deixarà ja d'existir i, el 1967, serà legalitzat. Amb Òmnium neixen un piló d'iniciatives culturals i d'entre elles destaca la recuperació de l'Institut d'Estudis Catalans. Després d'anys desèrtics, el món de l'edició en català també pren empenta, amb la publicació de 183 títols: el doble de cinc anys enrere. Amb dos llibres destacables: *Vacances pagades*, de Pere Quart, i *La pell de brau*, de Salvador Espriu.

A cavall de la vida barcelonina i ginebrina, Rodoreda es nodreix intel·lectualment a París, l'única ciutat on, segons diu, «se sent a casa». Però França està en plena guerra d'Algèria, amb unes pèrdues humanes, econòmiques i militars que es tradueixen, en el terreny intel·lectual, en una guerra de declaracions i manifestos en favor i en contra de la invasió colonial i de les tortures. Tanmateix, a França també les coses canvien i el general De Gaulle pot dir que *l'Algèrie algérienne est en marche*. «Em tranquil·litza saber que no ets a París», li escriu tanmateix l'Obiols.

La Guerra Freda que, en paraules de Raymond Aron, «fa la guerra improbable però la pau impossible» en el món, viu moments de tensió malgrat l'adveniment d'un demòcrata al cap dels Estats Units, J.F. Kennedy: l'agost del 1961 s'aixeca el mur en ple centre de Berlín, que separa per més de trenta anys l'Europa oriental de l'occidental. A més, ara, les formes de l'enfrontament es troben també més enllà del planeta Terra. La primera batalla la guanyen els soviètics quan converteixen Iuri Gagarin en el primer home que viatja per l'espai (abril del 1961).

Són els primers cops d'efecte de «l'era de l'opulència» que comença, els complexos problemes del superdesenvolupament que acompanya el «miracle» econòmic de la postguerra mundial, que l'economista J. Ken-

net Galbraith descriu i explica en una obra que esdevé una referència de prestigi mundial.

És en aquest context nou que marquen, en el terreny del pensament i de la creació, els treballs sobre l'inconscient «estructurat com un llenguatge», del psicoanalista Jacques Lacan (setembre del 1960); els estudis del filòsof Michel Foucault sobre la folia (maig del 1961); o, encara, les «ficcions superades per la realitat» del Nou-realisme d'artistes com Rauschenberg o Tinguely (també maig del 1961). I és en aquest context que, reprenent Teilhard de Chardin (Rodoreda se'n compra les obres completes), Louis Pauwels –autèntic best-seller a França– pot escriure que «a l'escala del còsmic, només el fantàstic té la possibilitat de ser veritable»; que el cineasta Alain Resnais pot demanar al seu públic que no busqui «un sentit» a *L'any passat a Marienbad* (octubre del 1961) sinó que se'l miri com «un clima, una atmosfera i que s'hi deixi atrapar». I és que, finalment, esdevé difícil ser «modern» en un món en què la «incomunicabilitat» obliga a la «interioritat», segons mostra *L'avventura* (setembre del 1960), el film mític de Michelangelo Antonioni.

I és en aquest precís moment, de reaccions i de canvis profunds, que Rodoreda escriu i reescriu dues obres aparentment tan diferents com *La plaça del Diamant* i *La mort i la primavera*. I que ell, Sales, repren l'escriptura d'*Incerta glòria*, publicada incompleta el 1956.

I

Barcelona, 22 desembre 1960

Sra. Mercè RODOREDA
2,¹ rue de Vidollet
GINEBRA (Suïssa)

Distingida senyora:

Ens interessaria, amb vistes a la possible publicació dins la col·lecció del CLUB DELS NOVEL·LISTES, llegir la seva obra *Colometa*, de la qual ens ha parlat en Joan Fuster,² membre del jurat del premi Sant Jordi.

Li escriurà en el mateix sentit en Xavier Benguerel,³ que es troba actualment a Santiago de Xile, on haurà de continuar per espai de tres mesos; però entre tant he volgut escriure-li directament per guanyar temps.

Ja des d'ara, i sense prejudicar la decisió (que només pot prendre el comitè de lectura del CLUB), voldria suggerir-li la conveniència d'un canvi de títol.

Sense res més per avui i desitjant-li un feliç Nadal, la saluda amb tot afecte

Joan Sales

2

Ginebra, 17 gener 1961

Senyor Joan Sales
BARCELONA

Distingit senyor:

He estat absent de Ginebra uns quants dies: en arribar he trobat la seva carta. He demanat *Colometa* a la secretaria

del premi, perquè la vull tornar a llegir i possiblement fer-hi alguna petita correcció. No em prendrà més d'uns quinze dies de feina. Així que estigui llesta la hi enviaré. Un canvi de títol, si és que el Club dels Novel·listes acordés de publicar-la, és una mica difícil. – Pot tractar-se de raons de caràcter comercial (una novel·la que va concórrer al premi Sant Jordi i en va sortir tal com hi havia entrat, etc.) però si no és per raons de caràcter comercial voldria conservar el títol per raons profundes. No és el títol el que fa la novel·la sinó que és la novel·la la que fa el títol. En fi, ja veurem. Tinc la impressió que podré escriure altres novel·les, millors o pitjors que aquesta, però que d'aquí uns quants anys, la novel·la meua que quedarà, serà, justament, *Colometa*. No són pretensions d'autor –que no en tinc– el que em fa parlar així, sinó un cert sentit de la realitat.⁴

Molt agraïda per la seva amable carta. Encara no he rebut carta de Xavier Benguerel. Si té ocasió de veure el senyor Joan Fuster, el qual no tinc el gust de conèixer personalment, doni-li bons records de part meua. Aprofito aquests mots per a desitjar-li un bon any. A vostè.

Atentament

M. Rodoreda

3

Barcelona, 19 gener 1961

Sra. Mercè RODOREDA
Vidollet, 19
GINEBRA

Distingida senyora:

Acabo de rebre la seva amable carta d'abans d'ahir, que cuito a respondre. La raó que en Benguerel no li hagi escrit

encara és que no té l'adreça de vostè, com m'ha dit en una carta rebuda recentment.

Inútil dir que si el títol obeïa a causes molt meditates –i no, com jo, en Benguerel i en Joan Fuster suposàvem, a mera improvisació–, no insistirem a demanar-li que el canviï. Com vostè diu molt bé, «no és el títol el que fa la novel·la, sinó la novel·la que fa el títol». Només em permetré recordar-li que ja hi ha una obra catalana d'igual títol (d'Emili Vilanova⁵), cosa que no deixa de ser un inconvenient.

La recensió, altament elogiosa, que me'n va fer en Joan Fuster ja m'havia donat vives ganes de llegir-la; el que me'n diu vostè ara acaba de despertar la meva curiositat. Quedo, doncs, esperant amb impaciència la rebuda de l'original per procedir a la seva immediata lectura. Des d'ara dec dir-li que la decisió podrà ser retardada pel retard d'en Benguerel a tornar de Xile (en principi havia de tornar a finals del mes vinent, però sembla que complicacions en els seus negocis l'hi retindran unes setmanes més de les previstes).

Molt agraït a la seva atenció, la saluda amb afecte

Joan Sales

4

Barcelona, 12 maig 1961

Sra. Mercè RODOREDA

Distingida amiga:

Ahir en Joan Triadú⁶ em va donar un exemplar de *Colometa* (o *Un vol de coloms*), fent-me'n al mateix temps un gran elogi, coincident en tot amb el que m'havia fet en Joan Fuster.

Mentre jo procedeix a la seva lectura (puc dir-li que ja he començat i que per ara la meva impressió coincideix amb la dels dos crítics esmentats), seria molt convenient que vostè

m'enviés DOS altres exemplars, encara que fossin còpies borroses o deficientes, per enviar-les a CENSURA. La censura ens entreté els originals mesos i mesos, i per això convé preveure-ho.

En cas contrari, es produeixen retards lamentables: fins i tot d'un any, si cal esperar a tenir el llibre compost per enviar a censura proves de galera.

Pel que fa al nou títol proposat (*Un vol de coloms*) tampoc no ens convenç. Li veig el mateix inconvenient del primitiu, o sigui que dóna una idea molt equivocada del gènere de la novel·la, com si aquesta fos allò que en diuen una novel·la «blanca» –o cosa pitjor, «rosa». Em diu en Triadú (i ja m'ho havia dit en Fuster) que un cop llegida la novel·la, el lector entén el per què del títol; però cal pensar que la principal finalitat d'un títol és fer de «ganxo», o sigui per atreure a llegir el llibre aquells que no en tenen cap idea. Cregui que un títol com *Colometa* o *Un vol de coloms* faria exactament el contrari, o sigui apartaria molts lectors convençuts –pel títol– que el llibre no feia per ells.

Li semblaré impertinent, tossut o fins i tot maniàtic de donar tanta importància a una cosa merament convencional com és el títol. Comprenc que li pugui fer aquest efecte, però si vostè visqués –com vivim aquí– la batalla dura de CONVÈNCER LA NOSTRA GENT PERQUÈ LLEGEIXI LLIBRES CATALANS, comprendria que hem de recórrer a totes les martingales –i entre elles la de rumiar títols que tinguin «ganxo».

Mentrestant la saluda amb tot afecte

Joan Sales

5

Ginebra, 15 maig 1961

Amic Joan Sales:

Acabo de rebre la vostra carta i us contesto immediatament per a acusar-vos-en rebut. Tindrè en compte tot el que em dieu de còpies per a la censura. No sé pas com ho faré. He de rumiar-ho amb calma. Tinc la còpia de l'exemplar que us va passar Triadú i el text primitiu. Però a la còpia del vostre text hi vull fer alguns retocs. Petites correccions de gir de frases o de canvi d'alguna paraula. És a dir, vull tornar a llegir la novel·la.

En quant al problema del títol no sé... He de confessar-vos que per a mi triar un títol és una de les coses més difícils. Quan haureu llegit la novel·la, potser me'n podríeu suggerir un –sense compromís per part meva i sense perill que us senti vexat si no l'accepto. També podria buscar un títol Triadú. A veure si, entre tots plegats, ens en sortim. Ho dic rient, però sense fer gens de broma. Un cop trobat un títol podria fer un pròleg explicant-ne l'aventura i les dificultats. Ajudeu-me.

Us escriuré amb més calma. Amb tot l'afecte

Mercè Rodoreda

p.s. Quan vaig començar a escriure la novel·la, pensava posar-li *La plaça del Diamant*. Després la novel·la va anar per altres camins. Tot i que el títol és bonic potser la plaça del Diamant hi surt poc, i té un to massa popular; que no té *Colometa*. Aquesta novel·la tan senzilla, que fa riure al començar, és una novel·la greu. I no sé si *La plaça del Diamant*...

6

Barcelona, 16 maig 1961⁷Sra. Mercè Rodoreda
GINEBRA

Distingida amiga:

Arribo al despatx mort de son, per culpa de vostè. M'he passat la nit en blanc llegint la seva novel·la, sense poder deixar-la. Feia molt de temps que cap llibre no m'havia tret el son d'aquesta manera.

Trobo aquesta novel·la simplement formidable. Malgrat que la vaig començar sota la impressió favorable dels elogis que me n'havien fet en Joan Fuster i en Joan Triadú, la meua sorpresa anava creixent de pàgina en pàgina, en un crescendo que no es deturà fins al punt final del llibre. Trobava pàl·lids els elogis que me n'havien fet aquells dos amics, tot i que els d'en Joan Fuster particularment havien estat molt subratllats.

En Xavier Benguerel (a qui enviaré una còpia d'aquesta carta que estic escrivint) estarà contentíssim. Precisament ell, d'ençà que ell i jo ens vam emprendre aquesta aventura quixotesca del CLUB DELS NOVEL·LISTES, no em callava que li havíem de demanar una novel·la a vostè. Jo sóc enemic de demanar novel·les a ningú, per por que si la demanes l'escriuen de vegades forçadament, i aleshores si l'has de rebutjar (tristíssima obligació en què ens veiem posats els qui ens emprenem edicions) et poden replicar amb certa raó que «doncs perquè els la demanaves». Si, excepcionalment, l'hi vaig demanar a vostè, fou sota la pressió dels elogis d'en Joan Fuster, elogis que si aleshores em van semblar molt grans ara em semblen pocs encara.

Aquesta novel·la és la seva obra mestra, amb una diferència —a parer meu— tan gran respecte a tota la seva obra anterior, que és com si amb aquesta obra comencés de debò la seva

carrera literària, la definitiva; la seva obra anterior, a la llum d'aquesta, fa l'efecte de preparació per a arribar a aquesta. Aquesta té, del principi al capdavant, aquell alè inimitable de cosa inspirada; la paraula «inspiració» està molt desacreditada, i amb certa raó, per l'abús que n'han fet certs escriptors dolents que es proclamen inspirats; però en realitat no n'hi ha d'altra per expressar un cert fenomen misteriós de la creació literària. La «inspiració» de debò no té generalment res a veure amb la «facilitat», sinó tot al contrari, de vegades és una suada de sang; no s'hi arriba més que amb un esforç suprem, com al cim d'una muntanya gairebé inaccessible. Vostè hi ha arribat amb aquesta obra.

La Colometa és una d'aquestes figures inoblidables que, creades pel talent d'un escriptor, passen a tenir una estranya vida com si haguessin existit i tots les haguéssim conegudes. Els altres caràcters de la novel·la no són tan acusats, però tots tenen fesomia, a tots sembla que els vegis. L'ambient –la menestralia de Gràcia– evocat amb rara intensitat; les peculiaritats que el fan viure, que li donen realitat, com per exemple detalls del *dialecte social*, dels *modos* propis de la menestralia, dels seus gustos en matèria de mobiliari, festes, etc., de les seves idees en matèria de moral, religió, medicina, política, estan recollides amb sagacitat i són riquíssimes. I per damunt de tot això, que ja seria moltíssim, hi ha el tema de fons, que a penes si es diu, a penes si s'insinua, però el lector el va veient i sentint, indecís entre posar-se a plorar o a riure: la Colometa voreja sempre el precipici de l'absurd existencial, i per una especial gràcia divina no s'hi acaba d'estimbar mai. La vida de la Colometa no és absurda tot i que ho podria ser tant, perquè la Colometa és bona –i la Bondat és el gran misteri, el veritable gran misteri que ens envolta, ens redimeix, ens salva. El seu curiós amor pel seu segon marit ve d'això, d'aquella bondat que no es diu mai i que sempre hi és... En fi, l'anàlisi d'aquesta novel·la no s'acabaria mai, perquè en realitat aquesta obra no té ribes ni fons, com la vida.

L'estil, una troballa. Dóna realment la sensació vivíssima que és la Colometa en persona qui s'està explicant a si mateixa, en un monòleg psicològicament riquíssim, en un desordre inspirat de la millor mena, de gran categoria humana. I a través d'aquesta pobra animeta, d'aquesta «una de tantes», passa com una alenada la història recent i tràgica del nostre desventurat país... Quin efecte més singular que fa la gran història vista a través d'un petit caparró!

Només gosaria fer una reserva a l'ús de mitja dotzena de paraules, que resulten inversemblants en boca de la Colometa. Suposo que vostè les hi ha posades en la creença, ben errada, que són «obligatòries». Són les següents (poso a continuació les que jo li aconsello):

vídua = viuda

enterrament = enterro

vorera = acera

globus = globo o globu (és difícil decidir-ho, ja ho consultariem amb en Coromines o en Moll)

cambra = cuarto o dormitori (segons que s'hi dormi o no)

condol = no ho sé gaire (vostè havia posat primer «pésam», que és com la gent ho diu, i després ho ha esmenat per «condol», que no ho diu ningú i menys entre la menestralia de Gràcia)

De totes aquestes paraules, la que fa més estrany en boca de la Colometa és «globus», amb la seva pedantesca desinència llatina. Probablement, aquesta preferència per la desinència llatina *-us* és un dels errors més notables de Pompeu Fabra, que en general ho encertava tot.

Com veu, és poquíssima cosa, i suposo que vostè estarà d'acord a fer la substitució. Amb aquesta mitja dotzena de reserves, el vocabulari de la Colometa, que és riquíssim, és íntegrament «menestral de Gràcia», sense desmentir-se mai. Un gran encert d'estil!

Llegida la novel·la, lluny de trobar més passables els títols proposats, els trobo encara més cruelment desencaixats. Ni *Colometa* ni *Vol de coloms*. Jo buscaria un títol com per exemple: *Un terrat a Gràcia*, una mica dins el gènere dels millors films neorealistes italians –la seva novel·la, si la volguéssim classificar, cauria de ple dins el gènere «neorealista», en el millor i més actual sentit de la paraula. Si no se n'hi ocorre un altre de millor, a mi *Un terrat a Gràcia* ja em semblaria bé. De fet, el terrat juga un paper de primer ordre en aquesta novel·la. Això del títol es podria deixar fins al darrer moment, si no fos que per demanar el permís a censura (cosa que cal fer amb molta anticipació) ja cal haver-se decidit per un títol o altre.

De cara a la censura, recordi que m'hauria d'enviar 2 còpies, encara que fossin dolentes.

Amb una enhorabona com una casa, em plau saludar-la amb tot afecte

Joan Sales

7

Barcelona, 17 maig 1961

Distingida amiga:

Li anava a enviar l'anterior, quan rebo la seva del dia 15, que em fa molt content en veure que no s'obstina en aquells títols tan equivocats.

Per cert, el títol que suggereix, *La plaça del Diamant*, també se'm va ocórrer quan estava començant a llegir la novel·la. Després, vaig adonar-me que la plaça del Diamant no hi tornava a sortir més, o només hi sortia d'esquitllentes. Crec preferible *Un terrat a Gràcia*, ja que el terrat hi juga realment un paper de primer ordre.

Ja que la veig decidida a fer una nova corregida a fons, cosa que em sembla molt bé perquè estic cert que a cada corregida la novel·la pujarà (tot i que ja està molt amunt), li suggeriré algunes millores possibles que no li hauria dit d'altra manera perquè no crec que valguin massa la pena:

Els graciencs no diuen carrer Salmerón, però tampoc carrer Major. Diuen «el Carrer Gran».⁸ Crec que és així com ho hauria de dir la Colometa. Crec també que s'hauria de veure l'admiració, l'enlluernament que el Carrer Gran li inspira, amb la seva multitud de botigues, el seu tragí, els seus fanals tan «artístics», els seus tramvies amunt i avall etc. Això vostè ho apunta en un moment determinat, sense insistir-hi. Podria estendre-s'hi més. El «Carrer Gran» hauria de ser per a la Colometa el rovell de l'ou del món, el centre de l'univers.

Just acabada la guerra, tal com vostè parla sembla donar a entendre que tot seguit es van tornar a veure els aparadors plens de coses. Vostè no era aleshores aquí; jo tampoc, però vaig tornar el 1948, o sigui nou anys després d'acabada la guerra. Encara aleshores, nou anys després, encongia el cor la misèria dels aparadors; sobretot faltaven els articles de necessitat més immediata, com el pa, que estava rigorosament racionat i era detestable, fet de tot menys de blat. La ració per persona era insignificant. Qui en volia més o el volia més bo, podia comprar-lo delictuosament i clandestinament a preus exorbitants, comerç rigorosament prohibit que donava peu a detencions i empresonaments. L'oli escassejava encara més que el pa. La gent pels carrers ens feia, als que tornàvem de l'estranger, un efecte deplorable: magres, cansats, tristos, terrosos... I això nou anys després! Crec que ha de revisar a fons els passatges on parla de la post-guerra immediata: res d'alegria, res d'aparadors plens, sinó fam general, tristesa profunda de la ciutat –tan alegre abans de 1936!–. Si vol dos detalls concrets, que a mi m'han explicat persones que hi eren, aquí els hi ofereixo:

a) A l'entrada dels nacionals, aquests van apoderar-se dels dipòsits de queviures (ben migrats) dels republicans fugitius, i en van fer muntanyes al mig dels carrers, a disposició de tot el veïnat. Aquest s'hi llençà, famolenc; per un moment cregueren que la fam s'havia acabat, il·lusió que no va durar més que 24 hores: les que van trigar a exhaurir-se aquells dipòsits. Vostè, brodant-ho a la seva manera, pot fer sortir aquest episodi a Gràcia, i la Colometa que en sigui un dels protagonistes.

b) El servei de pompes fúnebres estava totalment paralytitzat. Uns coneguts meus, a qui se'ls havia mort el pare, van tenir el cadàver quinze dies a casa per falta d'enterraments. Era el pic de l'hivern (finals de gener i principis de febrer), així i tot el mort podia tant que el van posar al balcó, i allà s'estigué fins que les pompes fúnebres van reprendre. Vostè pot col·locar aquest detall tan significatiu en algun moment de la novel·la, a Gràcia i en relació amb la Colometa.

Si repassa el vocabulari, que en general és riquíssim i molt evocador, no deixi d'esmenar aquelles paraules que li deia, impròpies en boca de la Colometa. Si fa pròleg, ja podrà explicar en aquest, de cara als qui detenten el lliri de la puresa gramatical (una plaga!), que «com veuran si llegeixen, la Colometa no era membre de la secció filològica de l'Institut d'Estudis Catalans ni molt menys de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, de manera que el discurs acadèmic no era el seu fort» —o alguna cosa així.

Qüestió de les còpies: vostè en té una igual que la que tinc jo, i suposo que és la que farà servir per fer-hi aquesta nova corregida. Jo guardo, doncs, la meva. Si vostè m'envia la tercera que diu que té, encara que sigui dolenta (mentre sigui a màquina) i encara que sigui poc o molt diferent de la que tinc jo, junt amb la meva jo ho enviaria a censura. La censura és eminentment burocràtica, i no es pren mai la molèstia de compulsar si l'edició que apareix impresa és exactament igual a l'exemplar que ella va aprovar, de manera que vostè podria corregir ben tranquil·la. El que sí que cal de cara a la censura,

és donar el títol definitiu, perquè és pel títol que es guien, als efectes dels seus registres etc.

Desgraciadament, el CLUB DELS NOVEL·LISTES pot concedir-li un bon marge de temps. Dic «desgraciadament», perquè si vostè m'hagués enviat de bones a primeres la seva novel·la així que jo l'hi vaig demanar, seria la primera que publicaríem. Però amb la seva trigança ha donat peu que adquiríssim una sèrie de compromisos, tant amb autors del país com amb estrangers, i ara abans que la seva hem de publicar les següents:

No ho sap ningú, de Nicolau Mª Rubió
Bearn, de Llorenç Villalonga
El gat mesquer, del príncep de Lampedusa
La quarta vigília, de Johan Falkberget
Tancat a pany i clau, de Lluís Romero⁹

totes molt bones i alguna boníssima, però jo personalment prefereixo la de vostè a totes elles. Com que el CLUB no pot publicar més d'una novel·la cada dos mesos (per no fer-se econòmicament carregós als subscriptors), vol dir que vostè té DEU mesos de temps. Més ben dit, VUIT mesos, perquè cal comptar amb un marge de dos mesos per procedir a l'edició. Abans de vuit mesos ens hauria d'haver donat, doncs, el text definitiu. Mentrestant, ja hauria vingut aprovada de censura.

Un cop fixat el títol, li enviaré el contracte d'edició, que és el mateix per tothom. El CLUB paga 10.000 pts. anticipades a compte dels drets d'autor (que són el 10% del preu fort de venda en llibreria), en el moment de rebre's l'autorització de censura; anticip que correspon a 1.250 exemplars que ja podem considerar venuts de sortida (1.000 de subscriptors que hem anat fent en Benguerel i jo per aquests mons de Déu, en una campanya fatigosíssima que no sé si ens agraeix ningú). Algun dia, amb més temps, potser li explicaré la idea que ens va moure amb això del CLUB, i que en essència podríem resu-

mir-ho així: buscar lectors per als novel·listes catalans, perquè sense lectors no hi ha novel·lística possible.

Ben cordialment

Joan Sales

Ja havia tancat la carta però la torno a obrir perquè se m'ha ocorregut una idea i tal com se m'ha ocorregut l'hi vull brindar per si li sembla aprofitable. És en relació al títol *Un terrat a Gràcia*, per donar més paper al terrat.

Li he dit allò del cas d'un difunt que es va estar 15 dies al pis, per falta d'enterraments, a darreries de gener – principis de febrer de 1939, i que el van haver de posar al balcó perquè naturalment podia.

Podria haver succeït aquest cas tan macabre a la casa de lloguer on vivia la Colometa, tractar-se d'uns llogaters de la mateixa casa; per exemple, els de la tribuna. Els primers 4 o 5 dies, haurien aguantat amb el cadàver en el seu llit; després, l'haurien tret a la tribuna; finalment, haurien demanat a la Colometa de tenir-lo al seu terrat... fins que els de les pompes fúnebres es decidissin a recollir-lo.

Crec que lligaria molt bé amb el caràcter de la Colometa el deixar el terrat en un cas així.

8

Ginebra, 7 juny 1961

Senyor Joan Sales
Barcelona

Estimat amic:

Heu de perdonar-me que no us hagi contestat una mica més de pressa. La vostra carta, que em va fer molta alegria,

em va trobar en plena grip. No cal que us digui que amb la vostra carta em vaig emocionar molt i que em va pagar totes les penes que la pobra Colometa m'ha donat. Bé, el gran problema és el títol. *Un terrat a Gràcia* no és que sigui un mal títol de novel·la, però localitza massa. Hi ha, a més a més, una qüestió d'estil i si a vós *Un vol de coloms* us sembla un títol enganxat amb goma, a mi, *Un terrat a Gràcia* em fa l'efecte d'un títol per a una novel·la que no és meva. Patirem molt. He triat frases de la novel·la, en tinc una bella llista, però és inútil. Pel que fa a aquest dimoni de títol, el més calent és a l'aigüera i ja em comença a amoïnar.

Una altra cosa: l'esberrany que tinc de la novel·la és molt diferent de la versió definitiva. No sé si us serviria per a la censura; però com que passo la novel·la a màquina de dalt a baix, potser valdrà més que us envii una còpia neta. No trigaré, em penso, més de dues o tres setmanes a enviar-vos-ho. He resolt el problema «globus». Poso «campana de vidre». Molt més bonic.

Estic escrivint molt i algun dia, si tots som vius, us donaré una de les novel·les més importants que s'hauran escrit a Europa de quatre mil anys a aquesta banda. I serà una novel·la d'amor.

Amb gràcies per tot, rebeu, junt amb el meu afecte, el millor bon dia!

Mercè Rodoreda

9

Barcelona, 10 de juny 1961

Sra. Mercè Rodoreda

Estimada amiga:

Començava a passar ànsia davant el seu silenci, pensant si no l'hauria amoïnada amb els problemes que li plantejava,

relativament al títol i a petits detalls de lèxic (qüestions ben secundàries!) quan vet aquí que rebo per fi la seva del dia 7, que em fa molt content en tots sentits. La seva novel·la agrada a tothom qui la llegeix, gent per cert molt variada (boníssim senyal), si bé m'adono que a qui agrada més és a mi. Jo la posaria, si fos crític, molt amunt, entre les novel·les catalanes del cim de dalt de tot. Sobretot, que és novel·la «novel·la» –tal com haurien de ser–, vull dir que hi ha obres molt bones per altres aspectes, però no pel que tenen de pròpiament «novel·la». Els personatges de vostè, sobretot la Colometa, és com si un els hagués coneguts a fons, i això és el propi de les bones novel·les, de les grans novel·les. Li diré que a casa, la meva dona i jo parlem de la Colometa sovint, com d'un personatge real que haguéssim conegut moltíssim i ens hagués quedat clavat a la memòria per la força del seu caràcter.

El que no agrada a ningú és el títol. Ni cap dels que vostè proposa, ni el que proposo jo (*Un terrat a Gràcia*). La meva dona proposa *La senyora dels coloms*; títol que quedaria divinament en francès (*La dame aux pigeons*) però en català, no sé per què, trobo que no acaba de sonar. En Benguerel, en carta rebuda junt amb la de vostè, em diu:

El títol que personalment m'agrada més és *La plaça del Diamant*. Per a nosaltres que coneixem aquesta plaça, el títol no és gaire suggestiu, però si fas abstracció d'aquest fet vulgar, t'adonaràs que és un títol escaient i fins i tot poètic de bona mena. És clar, no conec la novel·la i em resulta difícil considerar si aquest títol és el just. També a mi, en francès, m'agradaria molt *La dame aux pigeons*. En català, no, o molt poc, gairebé gens. El que celebro és que existeixi tanta coincidència en apreciar el valor d'aquesta obra de la Rodoreda i en tinc una gran alegria. Els contes que se li van premiar a Cantonigròs,¹⁰ ja t'ho vaig escriure o dir, eren molt bons.

No s'amoïni pel títol, ja sortirà. I si no en sortís d'altre, posem-hi *La plaça del Diamant*, que com a títol és bo, encara

que no té gran cosa a veure amb la novel·la. Ara es fa molt de posar títols que no tenen res a veure amb el llibre. Això del títol no correria cap pressa especial si no fos pel diastre de censura.

Quedo esperant les noves còpies que m'anuncia per enviar-les a censura (un cop decidit el títol), i mentrestant la saludo amb tot afecte

Joan Sales

P.S. El títol també fa falta per estendre el contracte d'edició. El CLUB DELS NOVEL·LISTES fa les coses bé, va ser amb aquesta idea que el vam organitzar, o sigui amb la idea de donar a la novel·la catalana una existència real i normal, fins en l'aspecte editorial. El CLUB paga un anticip de 10.000 pts. als autors en el moment de rebre's l'autorització de censura, a compte del 10% sobre el preu fort de venda al públic. És el que fan totes les editorials serioses de novel·la; el nostre contracte d'edició (el mateix per tothom) és gairebé traduït del meu contracte amb Gallimard per a l'edició francesa d'*Incerta glòria*.

Vostè diu en broma que està escrivint molt i que algun dia ens donarà «una de les novel·les més importants que s'hauran escrit a Europa de quatre mil anys a aquesta banda». Vostè ho diu en broma, però jo, després d'haver llegit *La plaça del Diamant*, la crec capaç de tot. «I serà una novel·la d'amor», afegeix vostè. ¿I per què no? Dic jo. O més ben dit: ¿com podria NO ser una novel·la d'amor, si ha de ser una gran novel·la? *La plaça del Diamant* és una novel·la d'amor, encara que potser molts lectors no hi cauran: la Colometa no s'entendria si no fos un ésser de bondat, o sigui d'amor. El seu amor per «l'adroguer de les veces» és de les coses més punyents que recordo...